

Otázka: Kořeny novověké vědy - racionalismus a empirismus

Předmět: Základy společenských věd

Přidal(a): RikaHalabiova

Charakteristika období:

- Spojeno s rozpadem tradičního evropského feudalismu , nástupem renesance a vznikem nových společenských vrstev
- **Rozvoj přírodních věd**, experimentální fyziky a matematiky
- Vzorem filosofického poznání - zkoumání zákonů přírody
- Emancipace filosofie od náboženství, centrum v přírodě a v **člověku** - dostává se do centra dění

Obecně:

- Gnozeologické filosofie 17. století (filosofická disciplína zabývající se poznáním - **gnozeologie**)
- Základem jednoznačné a protikladné představy o původu, charakteru a hodnotě poznání

- **poznání - zkušenost** (empirie)
- poznání = činnost, kterou si naše vědomí osvojuje nějakou skutečnost pomocí našich psychických procesů a stavů (vnímání, představivost, myšlení) a zároveň i výsledek této činnosti - zjištění pravého stavu věci - poznatek
- poznatek může být poznamenán subjektem /"poznávatel"/- hranice poznání, možné předsudky, osobní a společenské zájmy

Racionalismus a obnova věd

- Rozum je hlavní a samostatný zdroj našeho poznání
- Racionalisté jsou přesvědčeni o neomezených schopnostech lidského rozumu
- Nespojují počátek poznání se smysly - smysly jsou totiž stálým zdrojem iluzí a omylů
- Jistotou je pouze myšlení
- Uznává „předzkušenostní základy poznání“ - tedy vrozené ideje

René Descartes (1596-1649)

- francouzský filosof a matematik
- kritizuje scholastiku (přispěla prý k nejasnosti filozofie)
- nejlepšími filozofy jsou básníci (nemají předsudky)
- pochybnost je pro filozofování nejdůležitější
- „**Cogito ergo sum**“ - Myslím, tedy jsem
- jediné, o čem nesmím pochybovat je to, **že pochybuji**, nesmím zpochybnit svou existenci

- **do myšlení patří:** - představivost
- vnímání
- rozumět (chápat) - jasně vidím nějaký pojem
- chtít (například Pygmalion efekt - nemůžu chápat něco aniž bych chtěla)
- tím, že myslím, vnímám i jiné věci → existují nejen já, ale i ostatní věci (hmotné věci existují, vnímáme je)
- duch je **neomezený**, smysly jsou **omezené** - nelze pochyvat a pochopit vše, zbytek lze nahradit matematickou rovnicí a spočítat
- **Rozprava o metodě:** - 4 pravidla, jak se vyvarovat chyb
  1. Smím uznat jedině ty pravdy, jež se mému duchu představily zřetelně a jasně, že o nich nemohu pochybovat → musím zpochybnit vše až do jednoho nezpochybnitelného bodu
  2. Každou nesnáz, kterou vyšetřuji, musím rozdělit pokud možno v největší množství částí → cokoli zkoumám musím rozdělit na jednotliviny problémů a pak je řešit.
  3. Musím vycházet od pravd nejprostších a nejsnazších a od nich opatrně stoupat k poznání složitějšímu
  4. Musím všude provádět výčty tak úplné, a přehledy tak obecné, abych si byl jist, že jsem nic nevynechal.
- tyto 4 pravdy = **Descartova analytická metoda**
- existují **vrozené ideje** = nezpochybnitelné pravdy, jsou vrozené (racionalismus) a ponoříme-li se do rozumu, poznáme je; jsou to pravdy vrozené = **apriorní** → t.j. 1) Představa Boha
  - 2) Představa nekonečna
  - 3) Představa dokonalosti

- existuje **duch a hmota** = je tedy dualista; existují dvě substance:

a) hmota = ***rés extensa*** (věc rozpínavá)

b) duch = ***rés cogitans*** (věc myslící)

- tyto dvě hmoty se spojí v člověku v šišince → člověk si uvědomuje sám sebe

- zvíře je jen hmota (Bůh nenadál zvířata city a bolestí, protože nechce, aby trpěla, protože lidé je hodně bijí a ubližují jim)

- Bůh je jen duch

- smrt člověka vzniká zničením stroje, duch se přemístí k Bohu a už se nevrací zpět

- **4 okruhy Descartovy filosofie:** - pochybování x myšlení

- o vrozených idejích

- dualismus

- je zakladatelem moderní (novověké) filozofie

- z Descarta vychází **okkasionalisté** - řeší dualismus

→ existence akce a reakce (kauzality) i mezi hmotami (když chceme spojit ducha s hmotou, Bůh vždy zasáhne první, takže například pokud chceme něco udělat, tak to uděláme ne z vlastní vůle, ale z vůle Boha)

→ ono spojení ducha s hmotou (myšlenky s činností) je příležitost pro Boha zasáhnout = Bůh

spojuje psychiku s tělesnem = **psychofyzický problém**

Francis Bacon (1561-1626)

- anglický filosof, právník, státník
- odklání se od hledání účelu při zkoumání přírody a prosazuje hledání zákonů, které v nich působí
- negativní překážky v procesu poznání Bacon zpřístupňuje ve spisu **Nové Organon**
- překážky nazývá **idoly**
- rozděluje je do 4 skupin:
- **idoly rodu** - mají je všichni lidé, stavějí světu křivé zrcadlo svého omezeného smyslového a racionálního poznání, vše poměřují svým člověčím měřítkem (antropologismus)
- **idoly jeskyně** - souvisí s individualitou člověka, jsou dány osobitými vlohami, sklony, zálibami a výchovou
- **idoly tržště** - nejškodlivější, pochází ze špatného výběru a používání slov (užíváme slova, kterým každý rozumí jinak)
- **idoly divadla** - některé obrazy světa (například ve filosofických systémech), které považujeme za absolutně pravdivé, aniž bychom je kriticky analyzovali

Empirismus

- tvrdí, že základním a rozhodujícím pramenem našeho poznání je zkušenost /smyslové poznání/, tj. Počítky, vjemy a představy, ze kterých se odvozují nejen předměty a obsahy, ale i principy našeho poznání
- **zkušenost - těžiště poznání a jeho jistoty a pravdivosti**

- uznává rozum a myšlení, ale jeho úlohu zužuje
- omyly vznikají při zpracovávání zkušenostního materiálu rozumem
- popírá vrozené ideje
- úzce spjat se **senzualismem**, který odvozuje veškeré poznání z počitků a vjemů, myšlení je jejich pouhým asociativním spojováním, narozdíl od empirismu senzualismus bezzbytku **ztotožňuje poznání s vnímáním**

John Locke (1632-1704)

- anglický lékař, právník, filosof
- ideje jsou získané (vrozené neexistují) - odmítá Descarterovu teorii
- lidský rozum je **neposaná deska (tabula rasa)**, která je popisována zkušeností
- zkušenost ústí ve vzniku jednoduchých idejí, z nichž vytváří rozum komplexní ideje (rozum pouze spojuje již vzniklé ideje)
- poznání - pouze manipulování s idejemi, rozum tvůrčím způsobem nezasahuje
- člověk je bytost smyslová
- dílo: **Esej o lidském rozumu**

G. Berkeley (1684-1753)

- Ir, teolog, misionář, filosof
- snaha obrátit lid zpět k Bohu - zničit ateismus
- vychází z Locka

- obraz světa nám přináší smyslová zkušenost, nepoznáváme přímo vnější objektivní svět, ale pouze naše ideje, kterými je popsán náš subjekt
- objektivní existenci věcí (Locke) nahrazuje tvrzením, že věci jsou pouhou kombinací našich počitků (věci existují pouze v procesu vnímání duchem, jinak neexistují)
- vše v souvislosti s náboženstvím - světy, které si vytváříme v našich vjemech se neliší, protože jsou takové, jak s námi hovoří Bůh
- „**Být znamená být vnímán.**“
- dílo: **Pojednání o základech lidského poznání**

D. Hume (1711-76)

- Skotský filosof a historik
- navazuje na Locka, reaguje na něj hlavně Kant
- proces poznání vázán výhradně na materiál pocházející ze smyslové zkušenosti - ta nám pak poskytuje buď **dojmy** nebo **ideje**
- následný myšlenkový proces je jen skládáním či vyhledáváním souvislostí
- kritizuje kauzalitu (pouhý zvyk našeho vědomí), metafyziku, náboženství (náboženské představy nejsou doloženy, jsou založeny v citu)
- dílo: **Pojednání o lidské přirozenosti** - nejdůležitější subjekt = já (poskládanina vjemů)
- **3 obsahy vědomí** (percepce)

imprese = živé momentální počitky (co slyšíme, vidíme)

představy = jednoduché ideje, vznikají při vzpomínkách, jsou to kopie impresí

složené ideje = spojení idejí jednoduchých s impresemi

- spojení díky asociačnímu principu - když si spojíme špatnou impresi se špatnou idejí, vznikne špatná asociace (= chyba ve věděni) = špatná představa o tom, co funguje

Immanuel Kant (1724-1804)

- německý filosof, postava německého osvícenství
- filosofoval celý život, byl slavný, přednášel antropologii, právo a morálku
- **snaha o smíření krajních pozic racionalistů a empiriků**
- byl všestranně zaměřený a byl pověstný svými „rituály“ - vše dělal přesně na čas a přesně tak jak byl zvyklý
- byl nařčen z toho, že „zabil“ Boha, ale toto obvinění vyvrací tvrzením, že boha potřebuje, i když až v druhé řadě, protože ho nelze zcela poznat
- zásadně nemíchá filosofii a náboženství dohromady

- Pojetí skutečností - skutečnost - **svět věcí o sobě**, tento svět je nezávislý na subjektu, nelze poznat, víme o něm jen to, že existuje
- Za skutečnost se dá považovat i **svět věcí pro nás**, který si v procesu poznání sami vytváříme

Předkritické období

- *přírodovědecky zaměřeno*, řeší vznik vesmíru (tělesa se pohybují vlivem gravitace - působí 2 síly, vesmír vznikl působením Boha)

Fyzická monádogie - monáda je síla (částička), která tvoří svět

Spis o rozličných lidských rasách (Darwinova teorie)

- neví, zda je racionalista či empirik (pak i skeptik)
- smiřuje racionalismus a empirismus

Kritické období

- člověk má: **1) apriorní formy vnímání a myšlení** (prostor a čas; kategorie = zařazuje předmět) - vrozené

2) aposteriorní formy (smyslové vnímání zkušenosti)

>gnoseologický problém subjektu

-sloučení racionalismu a empirismu

Kritika čistého rozumu - o gnoseologii (věda zabývající se poznáním)

Soud - zhodnocení subjektu:

analytické (že něco je takové, jaké to je vždycky - koule je kulatá) a **syntetické** (jaké to je, vlastnosti, které se mohou měnit, nejsou stálé - koule je měděná - může ale být i jakákoli jiná, ale vždycky zůstává kulatá)

- podstatu není možno poznat: *Ding an sich* (nepoznatelná podstata)

Rozumová schopnost

- lidský rozum má 2 části: **Verstand** (rozmysl, nižší) x **Vernunft** (pravý rozum - poznání duše, Boha a metafyziky)

- Boha nelze poznat, lze si o něm udělat jen ideje

Ideje = přirozená představa o metafyzice

Antinomie = rozpory (důkazy čistého rozumu)

Pojem = není slovo, ale cosi, pod čím si něco konkrétně představíme (slovo je např. hala bala a pojem třeba kočka)

Kritika praktického rozumu

- praktický rozum = vůle člověka, která se promítá do jeho chování

- o etice, politice a právu (vůle řízená rozumem)

- kritika metafyziků a empiristů

> *kategorický imperativ* = narodíme se s ním, jasný příkaz, o kterém nepochybujeme (jednej tak, aby se zásady tvého chování mohly stát zásadami všech) - uvědomění si, co je špatné

> *hypotetický imperativ* - ten je špatný, nesmíme uvažovat o odměnách za naše jednání...

> *etika* - doposud byli lidé podle filosofů od přírody buď hodní nebo zlí (empirici tvrdí, že je člověk takový, jak ho vychová rodina, společnost a jeho vlastní zkušenosti a racionalisté říkají, že díky náboženství má člověk vrozenou schopnost rozeznat, co je dobré a co špatné)

- proto Kant hledá apriorní princip, který by se dal uplatnit na všech

> *determinace* = měl by se dát prostor svobodné vůli člověka, protože jsme determinováni kategorickým imperativem

> *rigorózní* = povinný, jednání z povinnosti (vyjádření ke kategor. imperativu)

> *formalismus* = „jednej, aby se tvoje maxima mohla stát maximou všech“; není to dané pouze na 1 situaci, ale na jakoukoli

> *historický optimismus* = lidé naslouchají kategorickému imperativu, chovají se správně, stát

skvěle funguje a zákony nejsou zapotřebí

Kritika soudnosti

- o estetice (cítění a fantazii)
- člověk se narodí svobodný v rozhodování
- jak vnímat krásno? Racionálně (nezávisle na citech a náladě)
- krása je v přírodě - to, co je účelné je krásné

Pokritické období

- budoucí stát má umožnit lidem být svobodný, poslouchat kategor.imperativ
- nyní totiž lidem bohužel není umožněno poslouchat kategor.imperativ, přestože by stačilo jen naslouchat sobě samému a nebyly by potřeba žádné zákony